

Adomas Mickevičius

SLAVŲ LITERATŪRA

XV PASKAITA

[PASKAITA APIE LIETUVIŲ TAUTĄ]

IŠ PASKAITŲ COLLEGE DE FRANCE

VI. ISTORINIAI IR LITERATŪRINIAI TYRINĖJIMAI

(Lietuvių mitologija. Žvilgsnis į lietuvių istoriją. Ši tauta yra indų tautos atšaka. — Jos įtakos Šiaurėje. — Dabartinio jos neveiklumo priežastis).

1843 m. kovo 24 d.

Ponai!

Slavų mitologijos analizę baigsime svarstymais, paremtais lietuvių mitologija; tuo keliu prieš mus ėjo visi mūsų laikų etnografai ir mitologai, kurie ilgai ėmė tyrinėti slavų mitologiją. Tikrai ištyrinėję lietuvių senovę ir tradicijas, jie gali aprėpti slavų religijų visumą. Todėl mažiausiai Europoje pažįstama gentis ir mažiausiai raštų turinti kalba, vis dėlto tapo raktu sprendžiant šitiek daug problemų.

Jums pažįstama lietuvių tautos istorija. Nublokšta į Baltijos pakrantes ne vienu atžvilgiu primena Bretaniją. Įsprausta tarp jūros ir upių Vyslos, Nemuno ir Dauguvos, atskirta girių, miškų ir ežerų grandine nuo suomių ir slavų genčių, ji visą laiką išliko svetima šių kaimynų atžvilgiu; ilgus šimtmečius nežinoma, paskum ūmai slavų kraštų užkariautoja ir įstatymdavė, tai Lenkijos sąjungininkė, tai vėl daugelio rusų kunigaikštysčių valdovė, ji saugo savo tradicijas bei kalbą ir, kaip regis, visai neprisimena apie savo santykius su Rusia ir Lenkija. Šiandien jau pripažinta, jog lietuvių kalba yra seniausia iš kalbų, kuriomis kalbama Europos žemyne. Boppas, Klaprothas ir Bohlenas savo tyrinėjimuose neginčijamai tą tiesą nustatė. Barono Ecksteino manymu, tai yra seniausia po sanskrito kalba, mažiausiai paveikta pokyčių. Tačiau ji turi labai nedaug rašto paminklų, todėl lietuvių tradicijos aiškinamos, remiantis slavų kalba. Tarp lietuvių sutinkame pirmykštį mąstymą, visokių tradicijų dvasią, o norint ją suvokti pasitelkiame slavų kalbą; tokį metodą naudoja jau mūsų cituoti ir aptarti mokslininkai, Hanuschas ir reitsyškiais Dankowskis.

Taip neregima, nepažini dievybė, visuotinė indų dvasia Brahma, o lietuvių — Praamžimas pasireiškia ir rodosi savo emanacija kaip D i e v a i, kas lietuviškai reiškia dievybes ir ką mums būtų sunku suprasti, jeigu neturėtume slaviško žodžio d z i e j, d z i a ć, tai yra *veikti*. Dankowskis graikų žodį *Zeus* (jį graikai ištaria kaip D z e j s) aiškina žodžiu *dziej*, kurio šaknis yra lenkiškuose žodžiuose *dobrodziej*, *kołodziej*. *Theos* (*Θεός*). *Zeus*; *Dziej* tai dievybė, tapusi veikiančia ir apsireiškiančia pasaulyje esybe. Kaip manau, tai yra geriausias paaiškinimas šių žodžių, kurių reikšmė jau daug svarstyta.

Regimos įvairių pakopų dievybės slavų kalboje turi vardus ir pavadinimus, paaiškinančius jų veiklą ir privalumus; tačiau tik lietuviai išsaugojo jų i s t o r i j ą, giminystės saitus, jų žygius ir veikalus. Niekur religiniai vaizdiniai nesusiklostė į tokią plačią ir tokią pilną visumą. Dokumentuose, paliktuose senųjų autorių vakariečių, kurie apie šias gentis rašė, taip pat — gyvoje tradicijoje aptikta brahmanų mokslo pėdsakų: apie žmogaus sielos prigimtį, apie sielos pomirtinį būvį, apie tinkamiausius būdus išgelbėti sielą; toliau — karingos genties, vandens ir ugnies garbintojų z e n d tradicijos: apie dviejų gaivalų, ugnies ir vandens, kovą, apie pareigas, kurias turi vykdyti saulės sūnūs, grumdamiesi su tamsos

gimdytiniais, taip pat įvairios apeigos, būdingos kaip tik šiai karingai religijai; galų gale buvo atskleistos apeigos bei ceremonijos, skirtos pašventinti (sakralizuoti) kasdienę buitį — tai primena ir paaiškina mums graikų ir romėnų religijas; taigi šioje mitologijoje atrandame indų brahmanizmą, graikų ir romėnų tradicijas, visus prietarus ir visas apeigas, būdingas seniesiems Europos stambeldžių tikėjimams.

Besidomintiems smulkesne analize siūlome specialiuosius veikalus. Ribosimės atkreipdami atidą į kai kuriuos tikėjimus, būdingus lietuviams, pavyzdžiui, į tikėjimą, pagal kurį sielai pripažįstama amžinoji būtis.

Pasak senosios lietuvių religijos, siela mirus žmogui gali įgyti įvairių pavidalų: ar žvėrių, gyvūnų, ar augalų, kartais žmonių, tai priklauso nuo jos moralinės vertės; tačiau tobuliausiai išsivysčiusi siela keliauja Paukščių taku į dangų, o tų išrinktųjų sielų būtovė yra tarp žvaigždžių, į šiaurę nuo Paukščių tako. Kai žmogus užgema, visada akiratyje pasirodo nauja žvaigždė; ten parkos užmezga jo gyvenimo giją. Kada artėja mirties akimirksnis, valdanti lemtį parka liepia nutraukti darbą; tada verpiančioji parka stabteli, o trečioji — nukerpa giją. (Atkreipiu dėmesį, jog graikų parkų vardai yra grynai slaviški.) Vaikų ir žmonių, kuriems skirta gyventi trumpai, žvaigždės yra labai smulktės ir danguje jos išsilaiko vos keletą metų. Vaikų ir žūstančių staigia mirtimi žmonių žvaigždės vadinamos krintančiomis žvaigždėmis, tuo tarpu dievų ir didvyrių žvaigždės yra pastovios, jos nuolat su jais. Štai tokie ypatumai, kurių nerasi kitose mitologijose; dėl to ir pasakoju apie juos. Pagarba protėviams, pagarba mirusiesiems yra bendra lietuviams kaip ir kitoms senosioms tautoms, tačiau niekur kitur neišliko taip giliai išsisknijusi ir tokia tyra, tik šioje gentyje.

Dar keliais žodžiais prisiminkime istorines šios tautos tradicijas.

Iš pradžių, tai keista, ji tiki, jog nėra čionykštė, negimė šioje žemėje, kur gyvena, jog yra Lietuvoje svetima ir yra kilusi iš kažkokios nežinomos žemės, plytinčios kažkur rytuose. Padavime sakoma, kad po tvano, kada keletas žmonių stebuklingai išsigelbėjo, seniausieji iš jų apsigyveno Lietuvoje. Stebuklas, nuo kurio prasideda ši gentis, yra toks pats kaip Deukaliono ir Pyrros stebuklas: šokinėdami per pramotės kaulus, tai yra per uolas, pagimdė naują gentį, kuri prisiėmė lietuvių vardą. Jie mano esantys seniausia pasaulio tauta; todėl kitos tautos, jų jaunesnieji broliai, neapkenčia jų, persekioja juos ir engia. Šis padavimas yra išlikęs pasakojimuose ir kronikose. Lietuvos istorija prasideda nuo dviejų mitinių vardų: Brutenio ir Vaidevučio. Brutenis, didis žynys, pirmasis skelbia mokymą apie religijos paslaptis, dievų kilmę ir gamtos slėpinius; Vaidevutis buria tautą, ją valdo ir sukuria savotišką karalystę. Abu šie valdovai, ilgus amžius valdę, įžengė į laužą ir mirė savanoriška mirtimi. Iš Brutenio kilę arkižyniai, aukščiausieji iš žynių, kuriuos viduramžių kronikininkai vadino lietuvių popiežiais, tuo tarpu iš Vaidevučio — karo vadai. Vieni ir kiti turėjo paprotį savanoriškai atimti sau gyvastį, kas irgi primena indų papročius: tai yra brahmanų tradicija. Vadai iš Vaidevučio kartos nešiojosi ginklus, gynė tautą ir nuolatos kovojo.

Tradicijos nebyloja apie liaudį. Viduramžių istorijoje randame liudijimų, jog šioje gentyje iš tiesų egzistavo kastos. Taigi buvo žynių kasta, kuri, slenkant amžiams, sukūrė hierarchinę sistemą, vadinamą kriviai, kuriems vadovavo Krivė-Krivaitis. Nuo brahminų jie skyrėsi tuo, kad anieji būrėsi į kastą tikraja šio žodžio prasme, o lietuviai žynį ir arkižynį rinkdavo.

Kita kasta, karingoji, vadinosi V i t i [Vyčiai — vert. pastaba], arba V i k i n g a i. Šio pavadinimo kilmė nėra aiški. Žodis Viti turbūt atkeliavęs iš Skandinavijos, tačiau skandinavai jį irgi laiko svetimu. Viti greičiausiai buvo labai sena riterių kasta. Jų yra ir tarp skandinavų, ir tarp lietuvių; beje, ryšiai tarp skandinavų ir lietuvių buvo ypač glaudūs, o prūsiškieji lietuviai galop netgi buvo užkariauti skandinavų, ir jų riterių kasta susidėjo vien tik iš skandinavų.

Ši tauta [lietuvių — vert. pastaba] gyveno per amžius, svetimųjų nepažinta, kada apie 1150 metus buvo pašaukta veikti. Gerai nežinome, kodėl ji taip staigia prabudo ir tapo veikli; kaip tariama, iš savo sodybų ji buvo pajudinta antpuolių iš Vakarų, kryžiuočių riterių, arba gal

vėliau, paakinta totorių antpuolių pavyzdžio; vis dėlto visuose šios tautos poelgiuose akivaizdu, jog veikti ją skatina religijos pradmuo.

Nesyk pasisakėme prieš pažiūras tų mokslininkų, kurie visus barbarų antpuolius aiškino gobšumu, noru praturtėti. Qinetas teisingai pažymi, kad neįmanoma persų žygio prieš graikus, garsiojo Kserkso žygio prieš Peloponeso ir Atėnų tautas paaiškinti, jeigu neatsižvelgsime į religinius jo akstinius; tai juk buvo tam tikra prasme kryžiaus žygis, kuri Ormuzodo išpažinėjai vykdė prieš tautas, kurias jie laikė stabmeldiškėmis. Panašiai kaip totoriai, toji tauta, didžiai grobikiška, per savo žygius negalvojo praturtėti. Totoriai atjodavo iš Azijos gelmių, jau nugalėję turtingas ir civilizutas tautas; ne dėl grobio jie leisdavosi į Šiaurės girių ir pelkių glūdumas. Atjodavo grobti, naikinti, laikė save dangaus pasiuntiniais, turinčiais nubausti kaltuosius. Sunkiau apčiuopti lietuvių vadų mintį; neabejotina, jog karo belaisvius jie liepdavo sudeginti ant laužo arba prigirdyti, aukodami juos ugnies ir vandens dievybėms. Kaip atrodo, karingosios kastos religiniai vaizdiniai viduramžiais turėjo subręsti, duoti vaisių, ir toji kasta ūmai užsiliepsnojo troškimu išplėsti savus tikėjimus, ar bent — atremti sau priešingas tautas. Tokiu pat būdu paaiškinsime tą milžinišką galią, kuri šiuos žmones gaivino. Jie turėjo nedidelius būrius-draugoves, iš pradžių susidedančius iš keleto tūkstančių lietuvių, o vėliau papildytus slavų liaudies ir kai kurių totorių ordų. Su šiais būriais jie nukariaudavo miestus, rusų respublikas [kunigaikštystes — vert. pastaba], puldinėjo Lenkiją ir totorius, nevengė skverbtis į Azijos stepes. Ringoldas, kelių sričių valdovas, kuriam pakluso daugių daugiausia du šimtai tūkstančių gyventojų, užkariauja jau milžiniškus plotus, o jo ipėdiniai Vytenis ir Gediminas valdo jau visą Šiaurę; orientuodamiesi pagal dangaus šviesulius, keliauja per bekraštes stepes, nusidriekusias tarp Baltijos ir Juodosios jūrų. Trisysk sustoja prie Maskvos mūrų, prasiskverbia pro totorių ordas, ieško perėjos per Perekopą, siaubia Krymo miestus ir, aplenkdami Maskvą, grįžta Lietuvon. Jų ainiai, iki pat Jogailaičių, ėjo protėvių takais ir rodė tą patį, nuotykių trokštantį ir savimi pasitikintį charakterį.

Tarp lenkų didžiaviryių nerandame nė vieno nusikaltimo pavyzdžio, žudynių šeimoje, tuo tarpu lietuvių kunigaikščių istorija, atvirksčiai, yra viena išdavysčių ir žudymų tąsa. Tai žiaurūs ir negailestingi žmonės, nejaučią prieraišumo žemei kaip lenkų kunigaikščiai, žmonės, nežinantys tėvynės. Panašūs į vakariečių normanų valdovus, jie visur, kur tik apsistoja, jaučiasi kaip namie; kur tik įbes vėliavą, ten pradeda dinastiją ir istoriją. Užot primetę savo tautybę, patys noriai priima rusų ar lenkų tautybę, tačiau visur diegia savo galybės ir karingumo vaizdinius.

Tokia karingosios lietuvių kastos istorija. Ši šalis, pasakyčiau, tokia maža žemėlapyje, yra begal svarbi istorijoje. Karingoji lietuvių kasta savo kunigaikščius įkurdino visoje Šiaurėje: Polocke, Novgorode, Tverėje, Tuloje, Kijeve, Volynėje. Pagaliau ji davė dinastiją Lenkijai. Rusijoje šios karių kastos kunigaikščiai, netrukus nuengti Riurikačių, įsteigė politinę partiją. Valdant Ivanui Rūsčiam jį išnyko drauge su Glinskiu.

Kita vertus, Jogailaičiai aiškiai apibrėžė savo geidžiamos politikos ribas; lenkų idėjoms jie suteikė naują užmojį. Vien tik jie sugebėjo naujoviškos Lenkijos būtį statyti ant naujų pamatų. Tačiau lietuvių tauta iš savo grobio nepraturtėjo, visai nesustiprino savo galybės, o ir toliau užima tą pačią erdvę. Prūsijoje lietuvių tauta pasitraukia iš arenos, šiandien iš jos beliko vos 400 ar 500 tūkstančių žmonių; gentis, įsiterpusi slavų valdose, susidedanti iš latvių, lietuvių ir kuršių, turi daugių daugiausia du milijonus gyventojų.

Jos buitį, namų gyvenimas labai panašūs į slavų. Tačiau yra tam tikrų skirtumų lyginant abiejų tautų išorės bruožus. Lietuvis yra žemesnis už slavą, jo kakta ne tokia aukšta, akys mažesnės ir ne tokios gyvos, veido išraiška švelnesnė, labiau susitelkusi; pagal išvaizdą lietuvis labiau išbalęs, o galvos forma labai primena indus.

Namų apeigos, papročiai yra bendri ir lietuviams, ir slavams, bet lietuviai juos visus išsaugojo nepažeistus. Niekur kitur kaip šiose tautose nėra taip dievinamas svetingumas. Ir vieni, ir kiti lygiai taip pat myli gamtą, tačiau slavai žavisi veikiau išorinėmis jos apraiškėmis.

Tuo tarpu lietuviai giliau ir jautriau išgyvena gamtos gyvastingumą. Narbutas pastebi, jog šiai tautai būdinga ypač gerbti gėles. Kiekvienoms religinėms apeigoms, kiekvienai šeimos šventei skirtos gėlės. Yra padavimų ir dainų, kur atsispindi gėlių kilmė bei jų reikšmė.

Be to, dera pažymėti vieną išskirtinę ypatybę, už kurią lietuviai nusipelno ypatingos pagarbos. Milžiniškuose jų liaudies dainų rinkiniuose nerasi nė vienos ne tik kad vulgarios, bet net nepadorios ar pernelyg laisvos. Ši kalba nepažįsta netgi storžieviškų arba šlykščių posakių. Turinti kažką iš pakilios, sakralinės žynių kalbos, ši kalba atmeta tuos posakius, o juos atstoja atitinkami slavų žodžiai, kurių niekada nevartoja padori lietuvių šeima.

Apibendrinę visa tai ką pasakėme, galime išsiaiškinti šios tautos kilmę ir jos vaidmenį.

Kai kurie etnografai mano, kaip jau sakiau, jog visos europiečių gentys kilusios iš Indijos; jog karių gentį tolimoje praeityje atstūmė žynių gentis, kuri, norėdama įdiegti atskirą religinį kultą, apleido šalį ir davė pradžia negausiai, bet šlovingai genčiai — azams. Tujų azų, arba arijų dalis liko Rytuose, ir valdė to pasaulio kraštus, priėmusi medų, persų, lezgų vardus. Antroji dalis perėjo Vidurio Europą ir ten įsikūrė, pasivadinsi lechais bei čekais. Tolimoje Šiaurėje kita šios karingosios genties atšaka žinoma Odino sūnų ir vikingų vardais. Iš jų kilo indogermanų giminės didžiūnai, kilmingieji.

Be to, tie patys etnografai randa daug pėdsakų, liudijančių apie indų kastų — šudrų ir net parijų klajones. Labai gausi čigonų bendruomenė turi daug bendrų bruožų su indų parijais.

O kada prisiminsime, jog religinės Indostano tradicijos tiksliai atliepia lietuvių liaudies tradicijas, kai pastebėsime stulbinančius saitus tarp abiejų kalbų, taip pat egzistuojančias panašias kastas — puikiai organizuotą, išplėtotą lietuvių žynių hierarchiją ir riterių vitingų kastą, tada galėsime prieiti prie išvados, jog lietuviai yra išimtis Šiaurės istorijoje ir jog lietuviai — tai indų kolonija su visa savo sankloda. Iš istorijos pažįstame daug tokių kolonijų. Brahmanai apsistojo prie Nilo ir pradėjo Egipto žynių kastą. Ir graikai, kaip manoma, turėjo atskirų kastų — arba žynių, arba karių, arba liaudies — kolonijas; tuo tarpu lietuviai turi jau ne kokią nors vieną kastą, bet visą indų atskalą su savo žyniais, kariais ir liaudimi.

Šitokiu būdu sudaryta ši bendruomenė, turinti visas sudedamąsias organizmo dalis, geriau nei kokia kita atsispyrė visokiems antpuoliams. Tad dėl to lig šiolei ji išsaugo savas tradicijas, nepaliovė šnekėti sava kalba, kuri pačių Indijos tautų buvo pamiršta ir sutinkama tikrai jų šventose knygose. Taip pat ji išlaikė savuosius bendruomeninio ir šeimyninio gyvenimo papročius.

Kadangi sanskrite galima aptikti kone visų Europos kalbų pradmenų, aišku, jog lietuvių kalba turėjo giminiuotis su įvairiomis Europos kalbomis. Ilgą laiką manyta, kad ji buvo germanų ir slavų žodžių samplaika; pagaliau vis dėlto atpažinta, jog tai pirminis gaivalas, nieko bendra neturintis nei su suomių, nei su slavų, nei su germanų kalbomis. Bet greičiausiai lietuvių kalba turi nemaža panašumų su senąja gotų kalba, kurią karingoji gotų kasta buvo atsinešusi iš Rytų. Ji turi tam tikrų panašumų su slavų kalba, ir — kaip seniausia — tinkama aiškintis filologines slavų problemas. Lietuvių tauta, kaip sakiau, turi raktą aiškinti visų slavų problemas. Ji neturi tautinio išskirtinumo pojūčio, neturi savo valstybingumo, tokių jausmų netgi nepuoselėja; jos kalboje neegzistuoja tautos ir tėvynės samprata. Beveik nieko nežino apie kitų tautų būtį. Rusus vadina g u d a i s , o tas vardas kilęs turbūt iš gotų, tuo tarpu lenkus — l e n k a i s , ir tas vardas mums atrodo kaip atsineštas iš Azijos; man atrodo, kad indai taip vadina Ceilono gyventojus. Bet vis dėlto ši tauta jau dusyk savo vidiniu gyvenimu šviesiai sublizgėjo istorijoje. Šiaurėje įskiepijo judėjimą, nusitęsusi iki Ivano Rūsčiojo, o Lenkijoje — iki pat paskutiniojo Jogailaičio mirties.

Ši tauta ir per pastarąjį lenkų-rusų karą yra aktyvi ir kyla į kovą prieš Rusiją, į išties tautinę, žūtbutinę kovą. Ji sukilo, net neparaginta savo ponų — lenkų.

Kas gi buvo bendra tarp lietuvių ir lenkų, kurių nei istorijos nei kalbos nepažįsta? Kodėl gi lietuvių tauta sukilo prieš rusus? Štai vienas iš klausimų, rėpiančių didžiąją slavų

problema. Nežinome, kodėl lietuvių dainose l e n k a s visuomet yra kilnus ir narsus riteris, ir kodėl lietuviai visada atstumia g u d ū įtakas. Reikia giliau įnikti į tautos tradicijas, kad pažintume jos draugiškumo ir nedraugiškumo akstinus; vis dėlto aišku, jog ši tauta yra susijusi su Lenkija vidiniais ryšiais, kažkokia didele paslaptimi, kurios istorija nesugebėjo lig šiolei paaiškinti; tuo tarpu išoriškai — tik katalikų religijos saitais. Ji liko, turėjo likti katalikų tauta; kaipgi šie žmonės galėtų priimti protestantizmą ir paniekinti pagarbą didžiosioms dvasioms, tai yra pagarbą šventiesiems? Tie žmonės, kurie niekada nepaliovė kviesti savo protėvių vėles į prakilnias apeigas? Kaipgi ši tauta galėtų išsižadėti savo tikėjimo tiesiogine neregimojo pasaulio įtaka, kurią kiekvieną akimirką jaučia? Šis tikėjimas yra taip paplitęs, jog paskutinysis kronikininkas Narbutas, pasakodamas, pavyzdžiui, apie svitezietes ir undines, retsykais pasakojimą nutraukia, tardamas, jog nenoriš kartoti visiems žinomų dalykų. Jam atrodo, jog šios sakmės — sakytum, primenančios *Tūkstantį ir vieną naktį* — turi būti gerai žinomos kiekvienam lietuviui, kaip, pavyzdžiui, Prancūzijoje yra žinomi aktualūs politiniai įvykiai. Vėlinių šventė — tai garsiausia lietuvių šventė. Visos tos aplinkybės mums įrodo, kodėl ši tauta galinti jausti prieraišumą tik tokiai religijai, kuri neatmeta nė vieno iš didžiųjų klausimų, dominančių visą žmoniją.

Nėra abejonių, prie Gango religiniai vaizdiniai buvo gausiau išplėtoti. Ten susikūrė brahmanizmas; riterių kasta tapo gerokai patvaresnė, o liaudis turėjo paklusti įstatymams. Tarp slavų ši religija išliko gryna, niekada nepatyrė — kaip sakiau — filosofų spekuliacijų nei poetų pramanų iškreipiančio poveikio. Visą religiją slavai perkėlė į privatų gyvenimą, į namų gyvenimą, kaimo gyvenimą; lietuviai ją pernešė taip pat ir į politinį gyvenimą.

Slavai, regis, aukštesniųjų kastų niekada neturėjo. Ši tauta, nesyk apie tai kalbėjau, negalėjo sukurti politinės bendruomenės; tai buvo atskirų, dalinių sambūrių samplaika. Lietuviai, atvirksčiai, — žynių, karių bei liaudies kastas suliejo vienovėn ir sukūrė labai rišlią visuomeninę politinę organizaciją, prisodrintą gilaus ir išplėto religinio gyvenimo.

Kas pažįsta slavų istoriją, supras priežastį, kodėl lietuvių tauta buvo veikli tik retsykais, taip pat priežastį, kodėl visuma šios tautos vėl turėjo grimzti į visišką neveiklumą.

Nesvarstydami šičia visuomeninių bei politinių klausimų, pasakysime tik tiek, jog toji tauta niekada negalėjo aktyviai kištis į karus, krauju užliejusius slavų žemes. Kurį laiką ji veikė, kad į Rusios ir Lenkijos sostus pasodintų dvi savo kunigaikščių giminės dinastijas. Tačiau kai tik šios dvi dinastijos nutautėjo, lietuvių tauta į juos ėmė žiūrėti kaip į svetimus.

Vėliau ji buvo veikli tik tam, kad parodytų savo palankumą lenkų tautai. Tačiau kaipgi galima reikalauti iš šios tautos pastangų ginant monarchijos, respublikos, vienokios ar kitokios valdymo formos idėją? Lietuvių kalba netgi neturi šių žodžių. Tad ši tauta yra viena iš tų, kurios gyvuoja laukdamas.